

De jaren zeventig van de vorige eeuw zijn nog geen vijftig jaar geleden, maar in de psychiatrie was het een ander tijdperk. Er heerste spraakverwarring: wat de ene psychiater schizofrenie noemde, was niet noodzakelijk hetzelfde als wat zijn collega eronder verstond. Tegenwoordig is daar gelukkig een algemeen geaccepteerd classificatiesysteem voor. Verder bestonden er nog geen ethische commissies die wetenschappelijke onderzoeken beoordelen en vervolgens goedkeuren of afschieten. Het is goed dat deze commissies er nu wel zijn, want ze beschermen kwetsbare patiënten tegen behandelaars die met nieuwe therapieën te hard van stapel willen lopen. Bijvoorbeeld door nieuwe medicijnen al voor te schrijven zonder dat alle bijwerkingen duidelijk zijn. Waar die commissies ook over waken, is dat iedereen die aan een onderzoek meedoet, goede voorlichting over de studie krijgt.

In het experiment dat David Rosenhan (1929-2012) begin jaren zeventig deed, wisten de belangrijkste deelnemers niet eens dat ze in een experiment zaten. Vandaag de dag zou Rosenhan dus niet voorbij de ethische commissie komen. Dat zou wel jammer zijn, want zijn experiment bood veel stof tot nadenken. Rosenhan was in één klap beroemd – zijn experiment staat in letterlijk ieder leerboek psychologie.

Het ging als volgt. Rosenhan belde acht kennissen en vroeg of ze zin hadden in een verzetje. Zelf deed hij ook mee. Het 'verzetje' was dat ze zich zouden melden bij verschillende psychiatrische ziekenhuizen met de mededeling dat ze stemmen hoorden. Stemmen horen, hallucinaties - het kan een symptoom zijn van een ernstige ziekte, zoals schizofrenie. Maar het kan ook weinig te betekenen hebben. Als je een keer drugs gebruikt of als je een nacht doorhaalt kan het je ook overkomen. De deelnemers moesten zeggen dat de stemmen telkens maar een enkel woordje zeiden: 'leeg', 'saai' of 'plof'. Verder moesten ze eerlijk antwoorden op alle vragen die daarna gesteld zouden worden. Over hun levensgeschiedenis, bijvoorbeeld. Wat Rosenhan wilde weten is of men in de gaten zou hebben dat het niet om echte patiënten ging. Het resultaat was verbluffend: alle deelnemers werden opgenomen. Opgeteld kregen de deelnemers bijna 2000 pillen voorgeschreven (die ze weggooiden). Rosenhan had zijn kennissen ook geïnstrueerd dat ze zich, eenmaal opgenomen, normaal moesten gedragen. Dat bleek niet uit te maken: de opname duurde voor de een zeven dagen, voor de ander bijna acht weken en het gemiddelde was bijna drie weken. Als je eenmaal opgenomen bent, gaat de verpleging kennelijk anders naar je kijken, zodat ze niet meer zien dat er eigenlijk niks aan de hand is. Of misschien was het probleem wel dat de patiënten helemaal niet meer echt 'gezien' werden. Rosenhan beschreef zijn ervaring als 'ontmenselijkend'. Hij sprak slechts een minuut of zes per dag iemand van de staf en voelde zich als 'een nummer' behandeld.

Het in Science gepubliceerde verslag sloeg in als een bom. Het was toch bezopen dat gezonde mensen gemiddeld drie weken voor niks werden opgenomen? Sommigen concludeerden hieruit dat psychiatrische ziektes helemaal niet bestaan; een opvatting die je in die tijd wel meer hoorde. Maar het feit dat dokters te foppen zijn, betekent niet dat

ziektes niet bestaan. Zoals Bob Spitzer (zie deze rubriek in KIJK nr 7) opmerkte: “Als ik een halve liter bloed drink en dat uitspuug op de drempel van een EHBO, dan hoop ik dat de staf me behandelt als een echte patiënt en zich niet eerst afvraagt of ik de boel belazer”. Toch vonden veel mensen dat de psychiatrie te kijk stond. Maar is die conclusie wel terecht?

Het verslag was niet compleet. Eén kenmerk van de negen deelnemers werd namelijk niet vermeld. In aanloop naar het experiment hadden ze zich vijf dagen niet gewassen, geschoren en tanden gepoetst. Ze zullen een verwaarloosde indruk hebben gemaakt, waarschijnlijk stonken ze. De indruk dat ze minder in staat waren voor zichzelf te zorgen, maakt een opname iets begrijpelijker. Het roept de vraag op wat Rosenhan wellicht nog meer heeft weggelaten. Toen het verslag klaar was, maar

vòòr publicatie ervan, liet Rosenhan zich nog een keer opnemen, gelijktijdig met zijn college Martin Seligman (zie deze rubriek in KIJK nr 6). Seligman's heeft zijn ervaringen in 2001 beschreven en die waren totaal anders dan beschreven door Rosenhan.

De journaliste Lauren Slater claimde in 2004 dat ze het Rosenhan experiment in haar eentje had herhaald, door zichzelf aan te melden bij negen verschillende ziekenhuizen. Ze werd niet één keer opgenomen, maar kreeg wel iedere keer een diagnose en een recept voor medicatie. Zij beschreef haar ervaringen in een boek, maar inmiddels zijn er ook over de waarheidsgetrouwheid van haar verslag ernstige twijfels. Misschien heeft ze haar hele 'experiment' verzonnen. Hoe dan ook, opgenomen worden wegens een enkel symptoom? Vandaag de dag extreem onwaarschijnlijk. Dus laten we hopen dat dit niet meer gebeurt, een volgende keer. Volgende keer? Een wetenschappelijk artikel hierover is niet meer te verwachten, want een commissie ethiek zal hier hoogstwaarschijnlijk geen toestemming voor geven. Maar wie weet haalt een journalist of televisiemaker nog iets in zijn hoofd. Want in televisieland hebben ze nog nooit van een commissie ethiek gehoord en worden mensen blootgesteld aan experimenten die in de wetenschap allang niet meer mogen of zelfs nooit gemogen hebben.